

Csáji Attila emlékének

A '60-as évek végén, illetve a '70 – es évek elején, Csáji Attila a politika és a kultúrpolitika sivár kalitkáiból kitörni próbáló, néha pejoratív éllel is emlegetett avantgarde-jának – azaz élcsapatának – egyik meghatározó, karizmatikus alakja volt, s pályatársainak jó része magától értetődően fogadta el őt vezéréként.

Amikor 1970-ben, vagy '71-ben először találkoztunk személyesen, már mindent tudtam róla, mert megelőzte a híre. Legalábbis a mi köreinkben, a képzőművészeti pályára vágyakozó, kívülről szegénylegények közt szállongó híre, ami nem volt ment a legendától sem.

Tudtam, hogy Kassáról jöttek át a családjával és egyik szervezője volt a néhány napi nyitva tartás után betiltott és bezárt, úgynevezett „R” kiállításnak (a Műegyetem „R” épületében volt) és alapítója, továbbá névadója a Szürenon-csoportnak, akiknek láttam a bemutatkozó kiállítását is, s amelynek résztvevőit egyáltalán nem tanulság nélkül való ezúttal felsorolni.

Íme: Bocz Gyula, Csáji Attila, Csutoros Sándor, Haraszty István, Haris László, Ilyés István, Karátson Gábor, Lantos Ferenc, Pauer Gyula, Papp Oszkár, Prutkay Péter, Türk Péter.

Képzőművészek között nem igazán szokványos módon, Csáji Attila volt az, aki felfigyelt több tehetséges, ám akkor az ismeretlenség homályában dolgozó fiatal képzőművészre, és ő nyújtott nekik elsőként baráti jobbot és félig-meddig legális, de többnyire illegális, tehát zsűri nélküli kiállítási lehetőséget. Engem is meghívott a később Horányi Barna újságíró és Szabó László rendőrségi riporter által sikeresen kriminalizált és rendőri segítséggel bezáratott Balatonboglári Kápolna Tárlatokon való részvételre, aminek annakidején a fő szervezője Csáji Attila volt. Én 1971 és 1973 között, a kápolna bezárásáig állítottam ki ott.

Kis túlzással az is mondható, hogy a Szürenon csapatából ő fedezte fel Csutoros Sándort, Haraszty István Édeskét (ezt a szokatlan ragadványnevet is ő adta neki), Haris Lászlót, Ilyés Istvánt, Pauer Gyulát és Türk Pétert is.

Csáji Attila egykor beléjük vetett bizalmát, s az alkotásaik értékébe vetett hitét a rendszerváltoztatás után kapott rangosabbnál-rangosabb díjaik igazolják. Egyikük Balogh Rudolf-díjat, hárman Munkácsy Mihály-díjat, ketten pedig Kossuth-díjat kaptak. Csak valahogy – és ez is mennyire tipikus történet! - Csáji Attilát felejtették el a döntéshozók feldekorálni a Kossuth-díjjal.

Csak a tájékozatlanabbak kedvéért jegyzem meg, hogy félreértés ne legyen: Csáji szervező tevékenysége akkoriban egyáltalán nem a ma oly divatos „művészeti menedzser” fogalmával hozható összefüggésbe, hanem ez akár a meghurcoltatásokat is vállaló bátor kiállítás talán leginkább a szabadságharcoséra hasonlított, s Csáji Attila valóban afféle élharcos, s ha kellett partizán, vagy felderítő is volt.

Amikor megismerkedtünk, akkor ő a hatvanas években elkezdett „Jelrácsok” sorozatán dolgozott. Ezeken a képeken a vaskos, felgyűrődő matéria úgy hatott, mintha ősi, ismeretlen kultúrák írásjeleit látnánk. Ezt követően készítette a fekete képeket. Ezeket a komor, monokróm, fekete képeket, amelyek triviális csomagolóanyagok – textil, hullámpapír és tojástartó – felhasználásával készültek, s talán nem túlzás, ha azt állítjuk: a művész által megélt kor életérzése is megtestesült bennük.

Az 1980-as évektől kezdve dolgozott a Központi Fizikai Kutatóintézetben és a Budapesti Műszaki Egyetemen, tanulmányozva a lézertechnikát és a reflexiósholográfiát, majd az Egyesült Államok-béli Massachusetts Institute of Technology-ban transzmissziós holográfiával foglalkozott.

Elmondható hát, hogy legyen szó surló fényekkel megvilágított, dombormű hatását keltő festményről, festett, világító foltokról és pettyekről, vagy akár az ezüst csillogásáról, jól látható, hogy Csáji Attilát mindig a fény foglalkoztatta, s így jutott el a vaskosan felhordott faktúrák anyagszerűségétől és a fekete képektől a testetlen fénysugár használatáig.

A rendszerváltoztatás után Csáji Attila a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapjából Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületévé alakult szervezetnek, a kommunista diktatúra által szétvert, de újra felélesztett Szinyei Merse Pál Társaságnak és a Nemzeti Kulturális Alapprogram Képzőművészeti Kuratóriumának lett az elnöke, a Magyar Művészeti Akadémiának pedig alelnöke. Igazi közösségi emberként nem csak és művészetszervezőként, de mondhatnám: kultúrpolitikusként is mindig jelen volt a képzőművészeti életben. Még nem túl sokkal a halála előtt is magához hívott, s bár már szinte mozgásképtelen, nagyothalló ember volt, de megkért, hogy hozzam össze valahogy Csák János miniszter úrral, mert fontos dolgokat szeretni közölni vele. El is kezdtük e találkozó szervezését, de erre végül már nem kerülhetett sor.

Egyszer – amikor a műtermében jártam – boldogan mutatta azt a – valamikor a '60-as években festett – „Ikon- transzparens” című képét, melyet sikerült egy gyűjteményből visszaszereznie. Nos, elképedtem attól, hogy ez a körülbelül negyven éve készült műve mind kvalitásával, mind szemléletével milyen szervesen illeszkedik a legújabbak közé. Művészi pályája ugyanis – talán elsősorban intellektualitásának köszönhetően – töretlenül egyenes utat rajzol elénk. mert mindig következetesen, fegyelmezetten, bátran és egyenletesen építkezve haladt mindig azon a csapáson, amelyet egykor kijelölt magának, s emberi habitusa is éppen ilyen volt. Bár mindig egyenes úton járó határozottsága sokakat megzavart, elbátortalanított, vagy egyenesen ellenségévé tett, de elvitathatatlan, hogy mindig hű volt a legnemesebb eszmékhez, így a barátsághoz is, s mi – akik a barátainak mondhattuk magunkat – elmondhatjuk, hogy vele együtt egy olyan szilárd szellemi és etikai sarokpontot is nélkülözni leszünk kénytelenek, ami számunkra mindig viszonyítási pont volt.

Ahogy a katonaságtól, illetve a harcászatból átvett kifejezés az antgarde, úgy elmondható, hogy Csáji Attilával a magyar avantgarde az egyik utolsó tábornokát veszítette el. Olyan embert, akinek jelmondata akár Goethe utolsó két szava is lehetne: „Mehr light!” És ezzel korántsem csupán az adott területre eső lux értékének növelésére szeretnék utalni.

Szemaadám György